

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการเลี้ยงสัตว์นี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า สตรีชนบทเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ทุกฝ่ายควรตระหนักถึงความสำคัญด้วยความเชื่อมั่นว่า สตรีชนบทมีศักยภาพที่จะเป็นผู้นำการพัฒนา และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงของบทบาทและการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของสตรีในการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสตรีมีความสำคัญในการจัดการธุรกิจและการตัดสินใจต่าง ๆ ในการผลิตและเลือกใช้ปัจจัยเพื่อการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ และเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ซึ่งมีผู้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจ จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำสาเหตุ หรือปัจจัยพื้นฐานประสพการณ์ของสตรีที่แสดงถึงศักยภาพที่มีโอกาสพัฒนา และมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงสัตว์มาประกอบการวิเคราะห์ศึกษาดังต่อไปนี้

ทฤษฎีและแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาในวิทยานิพนธ์

ความหมายของการมีส่วนร่วม

เสมอ (2529 : 61-62) ได้กล่าวว่าแนวทางการพัฒนาครอบครัวสตรีชนบทไทย ที่ถูกต้องนั้น จะต้องคำนึงถึงมาตรการที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัวของตนเองอย่างมีระบบ นั่นคือการมีส่วนร่วมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพโดยตัวของมันเอง คำว่า "Participation" หมายถึง การแบ่งส่วน ร่วมส่วน และการเข้าร่วม (Sharing and joining) แต่คำว่า Participation ที่นำมาใช้อย่างแพร่หลาย

ในความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า "ประชาชน" หรือ People ด้วย ดังที่มีการใช้คำนี้
 อย่าง People participation แม้บางครั้งจะใช้ "Participation" คำเดียว แต่ก็
 ยังคงมีนัยแฝงไว้ว่าเป็นเรื่องของประชาชน คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่ข้าราชการ และ
 บ้างก็หมายถึงกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสที่สุดของสังคมด้วย (สุรัสวดี 2530 : 47-53) และ
 White (1982 อ้างโดย กรมการพัฒนาชุมชน, 2529: 11) ได้ให้คำจำกัดความว่าการมี
 ส่วนร่วมประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไร
 ควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง การมีส่วนร่วมในการเสียสละในการพัฒนาการลงมือปฏิบัติ
 ตามที่ตัดสินใจ มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และมิติที่สี่ที่น่าจะ
 พิจารณา คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลและ Hay (1985 อ้างโดย กรมการพัฒนา
 ชุมชน, 2529 : 12) ได้ให้คำนิยามการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางสังคม "เป็นการเข้าไปมี
 ส่วนร่วมด้วยความสมัครใจในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อกลุ่มคน ระหว่างกลุ่มต่อ
 กลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้" ขณะที่สากล (2532:116-168)
 ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emo-
 tional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation)
 ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้การทำงาน (contribution) ให้
 บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วยส่วน
 ใหญ่ (2528:87) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าการให้ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้อง
 ในการตัดสินใจในการดำเนินการ และปฏิบัติการ และผลประโยชน์ของการพัฒนานั้น ๆ
 และพิพิธเวช (2526 : 35) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม
 ในการพัฒนานั้น เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ของเขา ก่อให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงภายใต้การกำหนดและการดำเนินการของประชาชนเอง
 นอกจากนี้อายุ เพศ การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ รายได้และความ
 ยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน
 ส่วนการมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถาน-
 ภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัยโดยบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคมและ

เศรษฐกิจต่ำจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง (Kaufman, 1949 อ้างโดย กรมการพัฒนาชุมชน, 2529 : 13)

Cohen และ Uphoff (1977) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจ ยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชน ในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมด้วย

สุภาวงศ์ (2533 : 1) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นวางแผนการตัดสินใจดำเนินการ การติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วม อาจเป็นการเข้าร่วมเองโดยตรง หรือสนับสนุนให้ผู้อื่น เข้าร่วม โดยที่ผู้เข้าร่วมอาจอยู่ในฐานะผู้กระทำการ (actor) หรืออยู่ในฐานะผู้รับประโยชน์ (beneficiary) จากสภาพปัญหาที่ได้กล่าวมาพอสังเขปด้านบนไปสู่การสรุปหลักการและแนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงน่าจะหมายถึง การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ และควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิก และได้พัฒนารับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

(ภูมิธรรม 2527 : 28-34)

ดังนั้น การที่แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ หมายถึง การมีความร่วมมือร่วมใจการประสานงาน และมีความรับผิดชอบร่วมกับครอบครัว หรือแม่บ้านเกษตรกรด้วยกันเอง เพื่อให้การเลี้ยงสัตว์ที่ทําค่วมกันนั้นบรรลุผลตามที่ตั้งไว้

แนวความคิดของการมีส่วนร่วม (Concept of Participation)

สากล (2532 : 166) กล่าวว่า การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว
ละแวกหมู่บ้านนั้น เกิดจากแนวความคิด 3 ประการคือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดความสนใจและความห่วงกังวล
ส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญต้องตกกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่
นั้น ผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำการร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา
การมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวความคิดอื่นคือ ความศรัทธา ความเกรงใจ และ
อำนาจบังคับนอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการคือ

1. การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการข้องเกี่ยวทั้งตัว (self)
กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิตใจ (ego - involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะ
ด้านการงาน (task - involved)
2. การกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การมีส่วนร่วมจึงเป็น
มากกว่าการยินยอม (consent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง
3. การร่วมรับผิดชอบ ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้น
ด้วย เพราะการมีส่วนร่วมกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง (self -
involved) กับกลุ่ม

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการมีส่วนร่วมใน 5 ขั้นตอน

1. ค้นหาหรือกำหนดปัญหาของชุมชน
2. หาสาเหตุของปัญหา

3. หาวิธีการแก้ปัญหา
4. ลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหา
5. ประเมินผลการดำเนินการแก้ปัญหา ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการเข้าใจตรงกันในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา (พิพัทธเวช, 2526: 35; วันรักษ์, 2531:11-14)

ส่วน(ไพรัตน์ 2533: 19; อทิน 2527 : 101) ได้ระบุขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

บทบาทการมีส่วนร่วมและอำนาจการตัดสินใจของสตรีชนบท

สุภางศ์ และคณะ (2533 : 1) ได้กล่าวว่า สตรีเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่า สตรีเป็นพลังสำคัญของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การมีส่วนร่วมของสตรีหมายถึงการเปิดโอกาสยอมรับ สนับสนุนให้สตรีสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ เพื่อประโยชน์ของสตรีเอง รวมทั้งของบุรุษและสังคม สตรียังมีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ด้อยกว่าบุรุษในหลายด้าน สตรีจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนา การพัฒนาสตรีย่อมหมายถึงการพัฒนาสังคมโดยรวม แต่กระบวนการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพนั้น เป็นการพัฒนาที่กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ การมีส่วนร่วมของสตรีโดยเฉพาะในระดับการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในแรงงานเกษตรในครัวเรือน และในกิจกรรมการพัฒนา

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

เบญจพรหม และคณะ (2529:1-2) ได้กล่าวว่า กระบวนการตัดสินใจของมนุษย์ มักจะมองได้ 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

1.1 มองว่ามนุษย์เป็น rational man หรือเป็นคนที่มีความเหตุผล ดังนั้นการตัดสินใจของมนุษย์จะเป็นไปในทางที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตน ประโยชน์สูงสุดนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นเงินตรา อาจจะเป็นเกียรติยศชื่อเสียง หรือความสะดวกสบายบางประการ

1.2 มนุษย์เป็น traditional man หรือเป็นคนที่ถูกมองว่าติดอยู่กับประเพณี ดังนั้นการตัดสินใจของมนุษย์จะถูกกำหนดโดยประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิม

เงื่อนไขสำคัญ ๆ ที่กำหนดอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวมี 4 ประการ คือ การศึกษา รายได้ อายุ และภูมิหลังของสตรี เงื่อนไขดังกล่าวมีบทบาทดังนี้คือ สตรีการศึกษาสูง อำนาจการตัดสินใจในครอบครัวจะสูงขณะที่ผู้ที่มีรายได้น้อยจะมีอำนาจตัดสินใจมากขึ้น ถ้าสามีเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวฝ่ายเดียวจะกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้ภรรยา แต่ถ้าภรรยาหาเลี้ยงครอบครัวแต่ฝ่ายเดียวจะไม่ค่อยกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้สามี แต่เมื่อสมรสกันนานเกิน 20 ปี สามีจะใช้อำนาจในการตัดสินใจน้อยกว่าภรรยา (วัชระ, 2526; บวร และคณะ, 2520 อ้างโดย สุภางค์ และ คณะ, 2533 : 11) ส่วนฉวี (2533:83-86) ได้ทำวิจัยที่จังหวัดน่านภาคอีสาน ได้พบว่าในกระบวนการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวนั้น สตรีมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่น้อยและหญิงมีบทบาทหลัก และได้รับการคาดหวังในบทบาทในบ้าน การปลูกผักเพื่อการบริโภค ส่วนชายมีบทบาทหลัก และได้รับการคาดหวังในไร่นาสำคัญ ๆ และงานที่ใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น การปราบศัตรูพืช การใส่ปุ๋ยเคมี หญิงมีบทบาทหลักในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การใช้จ่ายในเรื่องสำคัญมักจะมีปรึกษากัน แต่ชายมักจะเป็นผู้นำการตัดสินใจ และชายมีบทบาทหลักในการติดต่อบุคคลภายนอก การประชุมหมู่บ้าน งานบางชุดที่ทำงานร่วมกันได้แก่การเลี้ยงสัตว์ และค้าขายการค้าและการเก็บเกี่ยว

อุไรวรรณ (2521) ได้ศึกษาบทบาทของสตรีชนบทในการตัดสินใจปรับปรุงไรนา พบว่า สตรีมีบทบาทในการตัดสินใจปรับปรุงไรนาร่วมกันกับสามีในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการขยายพื้นที่เพาะปลูก การเลือกพันธุ์พืช การใส่ปุ๋ย การใช้ยากำจัดศัตรูพืช การจัดหาเครื่องทุ่นแรง การจัดหาสินเชื่อ การติดตามข่าวสารทางการเกษตร และมีบทบาทค่อนข้างมากในการตัดสินใจ จัดหาแรงงานและขายผลผลิต จากการศึกษาการตัดสินใจของแรงงานสตรีของนางลักษณ์ (2531: 25) พบว่าแม่บ้านเกษตรกรมีบทบาทในการตัดสินใจร่วมกันในเรื่องการเพาะปลูกพืชหลัก เช่นปลูกมันสำปะหลังในขณะที่กิจกรรมเพาะปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผู้ตัดสินใจหลักจะเป็นหญิง การตัดสินใจเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เกษตรกรชายจะเป็นหลักในการตัดสินใจ ในตนเองเดียวกันสภาสตรีแห่งชาติ (2518 : 36 - 37) รายงานการสำรวจสถานภาพสตรีไทยในชนบทที่จังหวัดลำปาง และจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าการตัดสินใจในครอบครัวส่วนใหญ่ เป็นการเห็นพ้องร่วมกันทั้งสามีและภรรยาในการใช้สินเชื่อสามีภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการกู้ยืมเงินร้อยละ 40 สามีตัดสินใจเอง ร้อยละ 40

จากการศึกษาบทบาทของสตรีชนบทในการพัฒนาการเกษตรของณรงค์ (2531 : 75-76) พบว่า บทบาทการตัดสินใจในวิธีเพาะปลูกพืชในขั้นตอนต่าง ๆ คือ การเตรียมดิน จัดหาพันธุ์พืช การปลูก การใส่ปุ๋ยให้น้ำปราบศัตรูพืช ตัดแต่งกิ่ง เก็บเกี่ยวและจัดจำหน่าย เจ้าหน้าที่ประเมินได้ว่า แม่บ้านเกษตรกรมีบทบาทในการตัดสินใจน้อยกว่าพ่อบ้านทุกขั้นตอน ในขณะที่ตัวแม่บ้านเองมีความเห็นว่า ตนเองมีบทบาทน้อยกว่าพ่อบ้านเฉพาะในขั้นตอนการเตรียมดิน จัดหาพันธุ์พืช ใส่ปุ๋ยและปราบศัตรูพืชนั้น ส่วนขั้นตอนการปลูกและเก็บเกี่ยว มีบทบาทพอ ๆ กัน ในขณะที่อีก 2 ขั้นตอน คือ การตัดแต่ง ปลูกซ่อมและจัดจำหน่ายผลผลิต แม่บ้านเกษตรกรคิดว่าตนเองมีบทบาทในการตัดสินใจมากกว่าพ่อบ้าน นอกจากนี้ ลักษณะเด่น อันเป็นแบบแผนแห่งการตัดสินใจของครอบครัวเกษตรกรไทย คือ การตัดสินใจร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ก่อนจะมีการตัดสินใจมักจะปรึกษากันก่อนระหว่างสามีและภรรยา ซึ่งหมายถึง ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการพัฒนาการเกษตรนั้นขึ้นอยู่กับสตรีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรด้วย (อาภรณ์พันธ์, 2523 อ้างโดย ณรงค์, 2531: 51-52)

2. การมีส่วนร่วมในแรงงานเกษตร

วิลวัจน์ (2528:189-197) ได้ศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าผู้หญิงมีบทบาทและมีส่วนร่วมในงานเกษตรแทบทุกประเภท และทุกขั้นตอนของการทำไร่ นา การปลูกผักสวนครัว การตักน้ำ หาฟืน การสีข้าว ตาข้าว ตลอดจนการนำสิ่งของไปขายที่ตลาด และการจัดซื้อสิ่งของมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือน สตรีเกษตรกรยังมีหน้าที่เลี้ยงสัตว์และจับสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการเลี้ยงสัตว์ตั้งแต่สัตว์เลี้ยงภายในบ้าน เช่น การนำข้าวไปโปรยให้ไก่และให้อาหารเบ็ด การให้อาหารสุกรก็เป็นแรงงานของผู้หญิง ขณะที่ Palmer (1985: อ้างโดย มณีศรี 2529 : 103) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสตรีในด้านการเกษตร พบว่าสตรีภาคอีสานมีส่วนร่วมในภาคเกษตรกรรมสูง เช่น การนวดข้าวผู้หญิงมีส่วนร่วมแรงงานถึงร้อยละ 78 รองลงมาคือ การปลูกพืชและการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งต้องใช้เวลาถึงประมาณร้อยละ 50 ขึ้นไป ขณะที่ Pantastico และคณะ (1985 : 47-55) ได้ทำการศึกษาเพื่อหาสู่ทางในการปรับปรุง เพื่อส่งเสริมสภาพแรงงานสตรีเกษตรกร พบว่า ผู้หญิงมีส่วนร่วมแรงงานในภาคเกษตรกรรมกว่าร้อยละ 50 ควบคู่ไปกับผู้ชาย ส่วนอารมณ์พันธ์ (2523 อ้างโดย ญาสินี, 2532:4) พบว่าสตรีที่เป็นแม่บ้านเกษตรกรทำหน้าที่เป็นแรงงานสำคัญของครอบครัว เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างในการทำงานในไร่ของคนอื่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ในชุมชนทั้งกิจกรรมทางการเมือง ทางศาสนา และการพัฒนา ส่วนเบญจพรรณและคณะ (2530 : 49-52) พบว่าผู้หญิงมีส่วนร่วมในการเพาะปลูกพอ ๆ กับชาย ในกิจกรรมการปลูก เก็บเกี่ยว และแลกเปลี่ยนแรงงาน แต่ในกิจกรรมเตรียมพื้นที่ปลูกหญิงจะมีส่วนร่วมน้อยกว่าชาย ในงานการเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เล็ก ไข่ เป็ด สุกร สมาชิกครัวเรือน ชายและหญิงช่วยกันทำ ส่วนใหญ่หญิงจะทำหน้าที่ประจำในการให้อาหาร การเลี้ยงสุกรเป็นงานที่ใช้แรงงานหญิง ทั้งในการให้อาหารและกิจกรรมอื่น ๆ ร้อยละ 76 ของผู้ให้อาหารสุกรเป็นแรงงานหญิงเพียงลำพัง ส่วนในกิจกรรมนอกเหนือจากการให้อาหารแล้ว ร้อยละ 57 เป็นแรงงานหญิง การเลี้ยงไก่

ใช้แรงงานหญิงมากเป็นอันดับรองลงมา ส่วนการเลี้ยงเบ็ดใช้แรงงานหญิงเพียงร้อยละ 33 ในกรณีสัตว์เล็กที่เลี้ยงอยู่ในบริเวณบ้าน เช่น ไก่ และสุกร ภาระความรับผิดชอบ ส่วนใหญ่จะเป็นของสมาชิกหญิงส่วนสัตว์ใหญ่คือ วัว กระบือ และสัตว์เล็กที่บางครั้งต้องมีการนำออกไปเลี้ยงและดูแลนอกสถานที่ ฝ่ายชายจะรับผิดชอบมากกว่า และกานดา (2521 : 30) ได้ศึกษาบทบาทของสตรีทางด้านการเกษตร พบว่าแม่บ้านจำนวนมากทำงานแทบทุกอย่างในการเลี้ยงสัตว์นอกจากวัว กระบือ ซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงไว้ใช้งานแล้ว แม่บ้านยังเลี้ยงสัตว์อื่น ๆ คือ สุกรและไก่ และนอกจากจะมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องการจำหน่ายผลผลิตโดยเฉพาะพืชผัก ชนิดของพืชที่ปลูก และการคัดเลือกพันธุ์แล้ว แม่บ้านยังมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจในเรื่องการซื้อวัวควายสำหรับไถนา การซื้อที่ดิน การซื้อปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ยาปราบศัตรูพืช และการลงทุนสำหรับเพาะปลูก

3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา

นิตยา (2533 : 119-121) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ที่สตรีพึงรับผิดชอบนอกจากหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวร่วมกับพ่อบ้านทั้งหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมแล้ว แม่บ้านยังมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสิ่งอื่น ๆ อีก 2 ประการได้แก่

3.1 หน้าที่ความรับผิดชอบต่อกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำขนม กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มออมทรัพย์ โดยการเป็นกรรมการ หรือสมาชิกที่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับให้มีความร่วมมือในการทำกิจกรรมของกลุ่ม และร่วมกันคิดริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม ช่วยกันดำรงรักษาเสถียรภาพของกลุ่มให้ดำรงอยู่ยาวนานที่สุดตลอดถึงการสร้างสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่ม หากอยู่ในฐานะผู้นำกลุ่มก็พยายามให้สมาชิกได้เพิ่มพูนความสามารถเพิ่มปริมาณผู้นำในกลุ่มให้มาก เพื่อช่วยกิจกรรมของกลุ่ม และช่วยกันแก้ไข หากเป็นสมาชิกก็ให้ความร่วมมือแสดงความคิดเห็น ยอมรับมติกลุ่มและปฏิบัติตามกิจกรรมกลุ่ม ตลอดจนช่วยกันสะสมทุนกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มในอนาคต

3.2 หน้าทีความรับผิดชอบต่อชุมชน ซึ่งโดยพื้นฐานความคิดของสตรีมีความต้องการที่จะช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน แต่ด้วยความสามารถและโอกาสที่เปิดให้สตรียังมีน้อยมาก จึงเป็นปัญหาว่า สตรีจะต้องพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ มีทักษะในด้านต่าง ๆ เพื่อสามารถนำความรู้และทักษะมาปฏิบัติ หรือทำกิจกรรมให้บรรลุผล หรือเกิดประโยชน์จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน สตรีจึงจะสามารถมีส่วนร่วมแสดงบทบาทส่วนนี้ได้เต็มศักยภาพที่ตนมีอยู่ นอกจากนี้ จากการศึกษาของ สุอาภา (2522) พบว่าแม่บ้านเกษตรกรทุกคนมีบทบาท ทั้งในการประกอบอาชีพร่วมกับสามี ใช้เวลาส่วนใหญ่ทำงานในไร่ นา ไม่ค่อยมีการสังคมนอกบ้าน แม้จะมีความสนใจในด้านวิชาการแผนใหม่แต่ก็ไม่ค่อยมีเวลาเข้าไปรับการอบรมจากเจ้าหน้าที่ แม่บ้านเกษตรกรมีอิทธิพลในด้านสังคม และเศรษฐกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องเรื่องภายในบ้าน ส่วนกิจการที่เกี่ยวกับสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งในด้าน การประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกบ้าน สามีจะเป็นผู้นำโดยที่แม่บ้านเกษตรกรอาจจะมีอิทธิพลหนุนอยู่ข้างหลัง และกรมการพัฒนาชุมชน (2524 : 77-79) ได้ศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของสตรีชนบท ทางเศรษฐกิจและสังคมพบว่า นอกจากสตรีชนบทจะมีส่วนร่วมในการผลิตนาอาชีพหลักของครอบครัวแล้ว สตรีชนบทยังประกอบกิจกรรมอื่น ๆ โดยสตรีชนบทในจังหวัดลพปางและจังหวัดชัยภูมิ ส่วนใหญ่มีกิจกรรมเสริมรายได้อื่น ๆ ในครอบครัว เช่น การเลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ไร่จ้าง หรือทำไร่

Mickelwait (1976 : 30-52 อ้างโดย อุไรวรรณ 2521) ได้ศึกษาเน้นในเรื่องเกี่ยวกับการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมกิจกรรมด้านพัฒนาการเกษตรของสตรีชนบทในประเทศแถบอัฟริกา 7 ประเทศ ได้แก่ Ghana, Kenya, Lesotho, Nigeria, Bolivia, Paraguay และ Peru โดยสรุปได้ดังนี้

1. สตรีชนบทในประเทศแถบอัฟริกา ปัจจุบันนี้มีบทบาทในการตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชนบทเป็นอย่างมาก
2. สตรีชนบทมีส่วนร่วมในการผลิตทางการเกษตรเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่ก็มีไม่มากนักที่สตรีจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกในการวางแผนโครงการต่าง ๆ ที่จะนำเอาเทคนิคทางการเกษตรมาใช้ในชุมชน

3. สตรีชนบทตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการขายสัตว์เลี้ยงมากกว่าอย่างอื่นและมี ส่วนสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจของผู้ชาย เช่น การเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ การเกษตร การใช้เงินเชื่อทางการเกษตร และการขายผลผลิต เป็นต้น

4. สตรีชนบทใน 5 ประเทศ ที่ทำการศึกษามีส่วนร่วมในโครงการช่วยเหลือตัวเองและโครงการที่รัฐจัดทำให้ โดยช่วยจัดการและจัดหาแรงงานและให้ความสะดวกอื่น ๆ สนับสนุนให้สามีเข้ามีส่วนร่วมในโครงการด้วย

5. ในการรับผิดชอบดูแลครอบครัว รวมทั้งการผลิตสินค้าหัตถกรรม ยังคงเป็น หน้าที่ของสตรีอยู่อย่างใหม่เปลี่ยนแปลง

นางลักษณ์ และคณะ (2530 : 35-41) พบว่า บทบาทในการตัดสินใจ และ เข้าร่วมพัฒนาของสตรีในระดับครอบครัว และชุมชนสามีจะมีบทบาทในการตัดสินใจมากกว่า ภรรยา สำหรับบทบาทในการเข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้านสตรีมีจำนวนน้อยกว่าบุรุษในทุก ๆ เรื่อง สำหรับการได้รับข้อมูลข่าวสาร และฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์พิเศษในภาวะ บกดีจากหน่วยราชการต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในการพัฒนาหมู่บ้าน สตรีได้รับการส่งเสริม กิจกรรมน้อยกว่าบุรุษ สตรีส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนประเภท หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์เลย ส่วนใหญ่จะเคยรับฟังรายการวิทยุ แต่มีจำนวนระหว่างร้อยละ 5.6 ถึงร้อยละ 33.3 ที่ไม่เคยได้รับข่าวสารวิทยุและ สตรี 3 ใน 4 หรือมากกว่าไม่เคยเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มใดเลย

4. สภาพการเลี้ยงสัตว์และการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกร

เพื่อส่งเสริมและพัฒนาบทบาทของสตรีในชนบท ตามนโยบายขององค์การ สหประชาชาติ และรัฐบาลไทย กรมปศุสัตว์จึงมีการพัฒนาสตรีเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ดังนี้คือ (กรมปศุสัตว์ 2535)

4.1 จัดตั้งกลุ่มสตรีปศุสัตว์พัฒนา เพื่อฝึกอบรมหลักสูตรกลุ่มสตรีปศุสัตว์ พัฒนากับอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน และในชนบทได้มีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อาหาร

จากสัตว์ และเข้าใจในการรักษาคุณภาพ และปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์สัตว์ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการฟาร์ม การตลาด และสหกรณ์สินเชื่อ

4.2 ฝึกอบรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในหลักการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป เพื่อเป็นการกระตุ้นให้สตรีเกษตรกรในชนบทหันมาสนใจและกระตือรือร้นในการเลี้ยงสัตว์ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการมากขึ้นซึ่งจะทำให้มีการเพิ่มจำนวนสัตว์ในระดับตำบลและหมู่บ้านได้

นอกจากนี้ ทุกหน่วยงานของรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับสตรีชนบทโดยใช้การขยายกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เข้าไปในหมู่บ้านที่เป็นหน่วยเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มสตรีของหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อรับการส่งเสริมอาชีพและความเป็นอยู่ในทุก ๆ ด้านควบคู่กันไปกับพ่อบ้าน นอกจากนี้ สตรีชนบทยังเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสตรีภาคเกษตรให้เป็นทรัพยากรอันสำคัญ โดยให้ได้รับการฝึกอบรมการเกษตรแผนใหม่ควบคู่กับการฝึกอบรมเพื่อสร้างงานเสริมรายได้ การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร การเกษตรอุตสาหกรรม ตลอดจนการส่งเสริมคุณภาพชีวิต (สำนักงานเกษตรจังหวัดลพบุรี 2534 : 10-30)

ใน พ.ศ. 2524 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ทำการสำรวจลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมของประชากรอำเภอวังชิ้น พบว่าการเลี้ยงสัตว์ที่พบในอำเภอวังชิ้น ได้แก่ โค กระบือ สุกร ไก่ แต่สัตว์ที่นิยมเลี้ยงมากที่สุดคือสุกร เลี้ยงถึง 60 ครัวเรือนจาก 149 ครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่าง

ในด้านค่าใช้จ่ายและรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรที่อำเภอวังชิ้น พบว่า ครัวเรือนที่เลี้ยงโคต้องเสียค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 3,000 บาท หรือเฉลี่ยตัวละ 1,530 บาท ครัวเรือนที่เลี้ยงสุกรเสียค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 2,102.12 บาท การเลี้ยงสัตว์ในอำเภอวังชิ้น โดยทั่วไปเลี้ยงไว้ใช้งาน และการบริโภค รายได้จากการเลี้ยงสัตว์เป็นเพียงรายได้จากการขายสัตว์ เลี้ยงหรือผลผลิตบางส่วน ของสัตว์เลี้ยงเท่านั้น มิใช่เป็นรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ทั้งหมด ส่วนอาหารที่นำมาเลี้ยงสัตว์นั้น ส่วนใหญ่ใช้อาหารที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นเอง ผู้เลี้ยงสุกร และไก่บางราย จะซื้อหัวอาหารและอาหารสำเร็จรูปมาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ด้วย การตลาด และการซื้อขายสัตว์เลี้ยง

ส่วนใหญ่เป็นการขายในตลาดหรือหมู่บ้านเดียวกัน โรค กระบือที่มีอายุ 4-6 ปี จะซื้อขายกันประมาณตัวละ 4,500 - 5,000 บาท โรค กระบือที่โตเต็มที่ หากเป็นตัวผู้จะซื้อขายกันในราคาตัวละ 10,000 บาท เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์บางคนจะขายสัตว์เลี้ยงและผลผลิตจากสัตว์เลี้ยงของตนแก่พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน ผู้เลี้ยงบางคนขายสัตว์เลี้ยงและผลผลิตจากสัตว์เลี้ยงให้แก่คนในหมู่บ้าน ซึ่งซื้อขายกันในลักษณะของการขายปลีกในการซื้อขายสัตว์ หรือผลผลิตจากสัตว์ (ลูก ไข่ ฯลฯ) นั้น ซื้อขายกันด้วยเงินสด

โรคสัตว์ที่พบในอำเภอวังชิ้น แยกตามประเภทสัตว์ได้ดังนี้ (สำนักงานปศุสัตว์อำเภอวังชิ้น 2535)

โรค กระบือ โรคที่เป็นได้แก่ โรคคอบวม โรคปากและเท้าเปื่อย
สุกร โรคที่เป็นได้แก่ โรคอหิวาต์ กาฬโรคสุกร
ไก่พื้นเมือง โรคที่เป็นได้แก่ อหิวาต์ไก่ จี๊ขาว ฝีดาษไก่ หลอดลมอักเสบและ
นิ่วคาสเซิล

การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกร

จากการศึกษาของสำเนียงและคณะ (2531 : 282-289) พบว่าสัดส่วนการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ โรค-กระบือ เกษตรกรชายมีสัดส่วนแรงงานสูงกว่าแรงงานหญิงระหว่างร้อยละ 70 ต่อ 30 ในเกษตรกรรายใหญ่และรายย่อย ทั้งนี้หน้าที่ของการซื้อและขายสัตว์ใหญ่เป็นหน้าที่ของเกษตรกรชาย ขณะที่เกษตรกรหญิง ช่วยในการหาหญ้าเพื่อเป็นอาหารเสริม หรือนำไปเลี้ยงแทนเมื่อ เกษตรกรชายไม่ว่าง รวมทั้งช่วยทำความสะอาดคอกสัตว์ และสังเกตอาการผิดปกติของสัตว์ และในการเลี้ยงสัตว์ปีกโดยเฉพาะไก่พื้นเมือง พบว่าเกษตรกรหญิงมีส่วนร่วมในการเลี้ยงเท่าเทียมกับชาย ในทั้งสองกลุ่มครัวเรือน แรงงานหญิงจะเน้นหนักที่การดูแลและจัดหาอาหารประจำวัน และวิไลพร (2522 : 8) ได้ศึกษาบทบาทสังคมและเศรษฐกิจของสตรีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) พบว่า การ

เลี้ยงสัตว์ของหญิงกะเหรี่ยงนั้นส่วนใหญ่มักปล่อยให้หาอาหารกินเอง ไม้และเบ็ดจะหาปลายข้าว และที่ผิดทิ้งเวลาตาข้าว สุกก็มักจะปล่อยให้หากินพักนาในตอนกลางวัน สำหรับเวลาเช้าและเป็นหญิงกะเหรี่ยงจะต้มปลายข้าวผสมรวมกับสุกรกิน และจากการศึกษาของฉลาดชาย และวิระดา (2530 : 35) พบว่า ปกกาจะฉูด เลี้ยงสุกรและไม้ทุกครัวเรือน หน้าที่การเลี้ยงไม้ และสุกร เป็นของผู้หญิงทุกวันจะต้องหาและต้มอาหารสุกร ประกอบด้วยปลายข้าว ราชข้าว ข้าวโผด หยวกกล้วย ต้นบอน ต้นเผือก หรือเศษผักบางอย่าง ปกติสตรีให้อาหารสุกรวันละสองครั้ง ส่วนไม้ก็นั้น มักให้อาหารวันละสองครั้ง เช้า-เย็น บางครัวเรือนขายไม้และสุกรที่เลี้ยงไว้บ้าง ถูกสุกรที่อดนมแล้วราคาประมาณ 100-150 บาท ไม้ราคา 20-25 บาท การเลี้ยงสุกรและไม้เพื่อขายยังไม่เท่ากันจริงจึงหากมีการส่งเสริมการเลี้ยงไม้เมือง (ไม้พันธุ์พื้นเมือง) เพื่อนำลงมาขายให้คนในเมืองก็คงเป็นอีกทางหนึ่งที่จะเพิ่มรายได้ให้กับปกกาจะฉูดก็ได้

จากทฤษฎีตลอดจนแนวคิด และผลการวิจัยที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า สตรีมีบทบาทในทุก ๆ ด้านแรงงานของประเทศกว่า ร้อยละ 47 เป็นสตรีที่ช่วยทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ระดับครอบครัว และสตรียังมีส่วนร่วมของครอบครัวในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ การศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์นี้ ยังมีผู้ที่ทำการศึกษาน้อยมาก ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาครอบครัวกว้าง ๆ ของแม่บ้านเกษตรกรในภาคการเลี้ยงสัตว์ว่า แม่บ้านมีส่วนร่วมเรื่องอะไรบ้างในการเลี้ยงสัตว์ มีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ชนิดใดบ้าง แม่บ้านเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์อย่างไร และแม่บ้านเกษตรกรคิดอย่างไรกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะทำให้ความกระจ่างเกี่ยวกับบทบาทของสตรีชนบทในการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพในการเกษตร โดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์และสะท้อนให้เห็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ และการจัดสวัสดิการความเป็นอยู่ของแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยนี้คาดว่าจะ เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องในการวางแผนพัฒนา และส่งเสริมการพัฒนาบทบาท การมีส่วนร่วมของสตรีในด้านปศุสัตว์ในพื้นที่อำเภอวังจันทน์จังหวัดแพร่และแหล่งอื่น ๆ ต่อไป